

Дячок Н. В.,*кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри англійської мови та комунікації**Київського столичного університету імені Бориса Грінченка**<https://orcid.org/0000-0003-1355-6801>***Жукорська Л. П.,***старший викладач кафедри англійської мови та комунікації**Київського столичного університету імені Бориса Грінченка**<https://orcid.org/0009-0004-4958-4876>***Андрієнко О. В.,***магістр,**викладач кафедри англійської мови та комунікації**Київського столичного університету імені Бориса Грінченка**<https://orcid.org/0009-0006-0701-4570>*

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ: МІЖ БУКВАЛЬНІСТЮ ТА АДАПТАЦІЄЮ

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу перекладу англійських фразеологізмів як особливого виду мовної та культурної трансляції. Фразеологізми постають як складні лінгвокультурні одиниці, що несуть стилістичне, прагматичне, емоційне та національно марковане навантаження. Авторки розглядають основні труднощі, з якими стикаються перекладачі при передачі ідіоматичних зворотів, зокрема їх непрозорість для буквального перекладу, глибока культурна вкоріненість та стилістична специфіка. У центрі уваги – проблема вибору між буквальністю та адаптацією: збереження форми та образу оригіналу проти відтворення функціонального ефекту в мові-реципієнті. У статті проаналізовано ключові теоретичні концепції сучасного перекладознавства, зокрема дихотомію доместикації та форенізації (Venuti), концепт функціональної еквівалентності (House), етичний підхід до культурної релевантності (Pym) і типологію перекладацьких стратегій (Munday). Розглянуто практичні приклади перекладу фразеологізмів у контексті англійської художньої літератури, включаючи твори Дена Брауна, Джона Грішема, Гелен Філдинг, Кена Кізі та ін. Продемонстровано різні перекладацькі стратегії: функціональний еквівалент, культурний аналог, пояснювальну трансформацію, компенсацію та транскulturацію. Особливу увагу приділено стилістичній відповідності, адже фразеологізми у перекладі мають відтворювати не лише зміст, але й емоційно-експресивне та соціальне забарвлення оригіналу. Авторки також наголошують на необхідності формування у перекладача компетентностей культурної mediaції, здатності до міжмовного аналізу та вибору релевантної стратегії з урахуванням жанру, стилю, прагматики та очікувань цільової аудиторії. Стаття підкреслює важливість розвитку електронних ресурсів адаптованих фразеологічних відповідників і потребу в підготовці перекладачів, здатних ефективно працювати з лінгвокультурно навантаженим матеріалом.

Ключові слова: фразеологізми, художній переклад, доместикація, форенізація, функціональна еквівалентність, ідіоми, стилістична релевантність.

Постановка проблеми. Фразеологізми становлять один із найскладніших і водночас найвиразніших компонентів мовної системи, оскільки втілюють у собі не лише лексичні й граматичні особливості мови, а й багатий спектр стилістичних відтінків, національно-культурних асоціацій, соціальних уявлень і емоційних коннотатив. Фразеологізми функціонують як носії колективного досвіду, ментальних моделей, історичних алюзій, стереотипів, ідіосинкратичних норм певної мовної спільноти, що й обумовлює їхню високу перекладацьку складність.

У процесі перекладу фразеологічні одиниці часто становлять серйозний виклик, оскільки їхнє значення не завжди витікає з буквального тлумачення складових елементів. Навпаки, більшість фразеологізмів мають ідіоматичну природу – тобто функціонують як семантична цілісність, що не піддається прямому перекладу без втрати змісту або порушення стилістичної функції. Наприклад, англійський вислів *spill the beans* («розсипати боби») у буквальному перекладі виглядає абсурдно і не передає його справжнього значення – «викрити таємницю», «проговоритися». В означених випадках простий лексичний перенос виявляється недостатнім, адже без урахування прагматичного, культурного й емоційного контексту переклад втрачає свою комунікативну ефективність.

Таким чином, перекладач опиняється між двома полюсами перекладацького вибору: з одного боку – буквальність, яка забезпечує формальну точність, але нерідко призводить до смислової інерції або навіть абсурдності; з іншого – адаптація, що передбачає перетворення фразеологічної одиниці з урахуванням комунікативного завдання, цільової аудиторії та культурного контексту. Цей вибір є не просто технічним рішенням, а актом інтерпретації, який формує рецептивну рамку цільового тексту.

Постає ключове перекладацьке питання: яку стратегію обрати, аби досягти балансу між змістовою точністю та функціональною релевантністю? Як зберегти лексико-семантичне ядро фразеологізму, не втрачаючи водночас його культур-

но-асоціативного наповнення, експресивного забарвлення чи стилістичної виразності? Розв'язання цієї проблеми потребує високого рівня лінгвокультурної компетентності перекладача, знання міжмовних фразеологічних відповідників, а також здатності до контекстуального аналізу та інтерпретації.

З огляду на це, переклад фразеологізмів не можна розглядати як механічне перенесення усталених словосполучень із мови-джерела до мови-реципієнта. Це завжди динамічний процес прийняття рішень, у якому співвідносяться декілька параметрів: семантика, прагматика, стиль, культурна релевантність, жанрова належність тексту, очікування цільового читача. Саме така багатовекторна перспектива дозволяє перекладачеві сформулювати перекладацьке рішення, що буде не лише мовно точним, а й комунікативно ефективним.

Фразеологізми становлять особливу лексичну категорію, що функціонує як складова ідіоматичного ресурсу мови. Це стійкі, часто метафоризовані мовні одиниці, значення яких є цілісним і нерідко непрозорим для безпосереднього аналізу. Іншими словами, семантика фразеологізму не завжди є результатом простої суми значень його компонентів, що ускладнює сприйняття і передачу в іншомовному середовищі. Наприклад, англійський фразеологізм *to kick the bucket* має усталене сленгове значення «померти», тоді як його буквальний переклад – «вдарити відро» – є абсурдним і не несе жодного комунікативного змісту в українському мовному просторі.

Проблематичність перекладу фразеологізмів полягає насамперед у їх ідіоматичності, яка часто супроводжується додатковими конотаціями: емоційною експресією, соціальним підтекстом, іронією, гумором чи культурною алюзією. Більшість таких виразів є глибоко вкоріненими в національно-культурному ґрунті та мають зв'язок із історичними подіями, народними уявленнями, звичаями, фольклором, або навіть релігійними і політичними наративами. Тому переклад фразеологізму – це не лише лінгвістичне завдання, а радше акт міжкультурного посередництва, у якому перекладач виконує функцію інтерпретатора культурного змісту.

Фразеологічні одиниці часто характеризуються високою частотністю в живому мовленні, художній літературі, публіцистиці, медіатекстах тощо. Вони забезпечують стилістичну виразність і гнучкість мови, беруть участь у творенні інтертекстуальних зв'язків та мовної іронії. У цьому контексті їх переклад несе на собі важливе завдання – зберегти не лише смислову, а й функціональну, прагматичну, стилістичну й культурну ідентичність оригіналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із фундаментальних дослідників теми перекладу культурно маркованих одиниць, зокрема фразеологізмів, є Juliane House. У монографії вона формулює концепт функціональної еквівалентності, де пріоритетним є збереження функції вислову в культурі-реципієнті. Фразеологізм повинен бути зрозумілим, впізнаваним та доречним – навіть за умови повної зміни образу [1].

Lawrence Venuti у науковій праці розвиває ідеї форенізації та доместикації – двох стратегій передачі культурно навантажених елементів. У контексті фразеологізмів ці стратегії набувають особливого значення: форенізація зберігає іноземний образ (наприклад, «carry coals to Newcastle»), а доместикація адаптує його до локальної культури («носити дрова в ліс») [2].

Jeremy Munday у підручнику *Introducing Translation Studies* (2022) подає комплексну типологію перекладацьких рішень

при трансляції фразеологізмів, класифікуючи їх за рівнем відповідності та типом трансформації. Зокрема, він виділяє такі прийоми: еквівалентний переклад, дослівний переклад, описовий переклад, калькування, компенсація та усунення [3].

Дослідження Anthony Pym (*On Translator Ethics*, 2020) містить цікаве етичне обґрунтування адаптації фразеологізмів. Він стверджує, що перекладач повинен брати на себе відповідальність за культурну релевантність виразу, а не лише за лексичну точність. У цьому контексті адаптація трактується як медіація між культурами, що робить переклад ефективним у соціальній комунікації [4].

Переклад фразеологічних одиниць з англійської мови на українську – складне завдання, що вимагає не лише лінгвістичної точності, а й глибокого розуміння культурного контексту, стилістичних конотацій і прагматичних функцій виразів. У працях останніх років ця проблема розглядається переважно крізь призму міжкультурної комунікації, функціонального еквіваленту та класифікації фразеологізмів як об'єктів перекладу.

У дослідженні Купцової Т. та Колієвої І. проаналізовано труднощі, що виникають під час передачі культурно-специфічних фразеологічних одиниць. Авторки підкреслюють, що фразеологізми є відображенням ментальності народу, а отже, їх переклад має зберігати не лише значення, а й образну структуру, експресивність та стилістичну спрямованість. Вони класифікують фразеологічні одиниці за ступенем еквівалентності (повна, часткова, нульова) та рекомендують використовувати стратегії культурної адаптації, калькування або функціональної заміни залежно від контексту та жанру оригіналу [5].

Значний внесок у розробку типології фразеологічних одиниць зроблено у статті Кравчук М. Розглядає основні критерії поділу фразеологізмів – за структурою, семантикою, ступенем злитості компонентів. Авторка пропонує цінну базу для подальших перекладацьких студій, зазначаючи, що правильна ідентифікація типу фразеологізму є запорукою успішного вибору перекладацької стратегії [6].

У подібному напрямі працює Ліщенко В., чия праця висвітлює зв'язок між класифікаційними ознаками фразеологізмів та їх функціональною роллю в тексті. Автор наголошує, що класифікація за сферою вживання (публіцистика, художній текст, розмовне мовлення) є важливою для правильного вибору стилістично доречного українського відповідника. Це положення особливо актуальне в контексті перекладу жанрових текстів, де фразеологізми несуть додаткове навантаження (іронія, оцінка, образність) [7].

Окремий аспект перекладу фразеологізмів у медіатекстах розглянуто у статті Войціховського І. Дослідник підкреслює прагматичну функцію фразеологічних одиниць у журналістиці: вони часто використовуються для створення метафоричної насиченості, експресивності, емоційного впливу. Переклад у цьому випадку потребує не лише семантичної точності, але й урахування медіастилю, жанру і соціальних очікувань цільової аудиторії. Войціховський пропонує класифікацію перекладацьких стратегій для ЗМІ: редукція, компенсація, стилістична заміна, аналітичне пояснення тощо [8].

Таким чином, наукові дослідження засвідчують, що успішний переклад англійських фразеологізмів передбачає інтеграцію лінгвістичних, прагматичних і культурних чинників. Фахова класифікація фразеологізмів, аналіз їх функцій у тексті, вміння співвіднести їх із соціокультурним контекстом україн-

ської мови є основою для обґрунтованого вибору між буквальною та адаптацією. Відтак адаптація розглядається не як спрощення, а як свідомо перекладацька стратегія, орієнтована на збереження функціонально-стилістичного ефекту оригіналу.

Незважаючи на наявність значної кількості праць, присвячених перекладові ідіом та фразеологізмів, окремі аспекти цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, у сучасному перекладознавстві не отримали належного розвитку питання стилістичної відповідності фразеологічних одиниць у перекладі та їхньої прагматичної релевантності в контексті жанрової специфіки тексту. Бракує комплексних досліджень, присвячених рецепції адаптованих фразеологізмів українською аудиторією, що ускладнює оцінку ефективності перекладацьких рішень. Окремо варто зазначити відсутність систематизованих електронних ресурсів, які б містили адаптовані перекладацькі відповідники фразеологічних одиниць з урахуванням їх функцій, стилістичних особливостей і культурного контексту. Крім того, залишаються нерозробленими моделі перекладацької підготовки, орієнтовані на формування навичок культурної медіації у сфері роботи з фразеологізмами.

Метою статті є всебічне дослідження проблеми перекладу англійських фразеологізмів у художніх текстах з урахуванням їх лінгвокультурної специфіки, стилістичної функції та прагматичного навантаження.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати фразеологізми як лінгвокультурний та семіотичний феномен, що є об'єктом міжмовного переносу.
2. Визначити основні труднощі, які виникають у процесі перекладу англійських фразеологізмів українською мовою, зокрема у зв'язку з їх ідіоматичністю та культурною маркованістю.
3. Проаналізувати сучасні наукові підходи до перекладу фразеологізмів, зокрема концепти функціонального еквівалента, доместикації та форенізації.
4. Узагальнити основні перекладацькі стратегії (еквівалентний переклад, калькування, адаптація, компенсація, пояснювальна трансформація, транскультурація) та виявити особливості їх застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передача фразеологізмів у перекладі постає як складне завдання, що балансує між лінгвістичною точністю та культурною релевантністю. Буквальний переклад фразеологічних одиниць часто спричиняє викривлення змісту, втрату метафоричного навантаження або стилістичну дисонансність у тексті перекладу. Наприклад, фраза *to let the cat out of the bag*, яка має значення «випадково розкрити секрет», у дослівному перекладі – *випустити kota з мішка* – не викликає відповідних асоціацій у більшості українських читачів і може бути сприйнята буквально або як стилістично неприродна. У таких випадках доцільно застосовувати адаптивні перекладацькі стратегії, що враховують семантику, функцію та культурний контекст виразу.

У перекладознавстві одним із найбільш впливових теоретичних підходів до подолання фразеологічної непередаваності є дихотомія доместикації (*domestication*) та форенізації (*foreignization*), запропонована Лоренсом Венуті [2]. Ці поняття описують полярні стратегії трансляції культурного змісту в тексті перекладу.

Доместикація передбачає адаптацію фразеологічної одиниці до норм, очікувань і культурного фону цільової аудиторії.

Така стратегія дозволяє забезпечити легке та інтуїтивно зрозуміле сприйняття тексту. Наприклад, англійський вираз *the ball is in your court*, що метафорично означає «твоя черга діяти», може бути передано українським фразеологізмом *твоє слово*, або *тепер усе залежить від тебе*, – тобто через природну конструкцію, що зберігає комунікативну функцію оригіналу.

Форенізація, навпаки, акцентує на збереженні культурної специфіки та інакшості джерельної мови. Застосування цієї стратегії дозволяє читачеві відчувати «іноземність» тексту, зберігає оригінальні образи й ритміко-інтонаційну організацію, але може ускладнювати рецепцію.

Вибір між цими стратегіями залежить від низки факторів: жанру тексту, його стилістичного рівня, функціонального призначення, соціокультурної належності цільової аудиторії та очікуваного ефекту. Наприклад, у перекладі дитячої або підліткової літератури перевага часто надається доместикації, адже вона дозволяє адаптувати текст до мовного рівня й світогляду юного читача. Натомість у художній прозі з високою культурною насиченістю або в постколоніальному дискурсі часто застосовується форенізація, яка підкреслює «іноземність» і тим самим розширює культурну свідомість реципієнта.

У перекладацькій практиці нерідко трапляються випадки гібридного підходу, коли перекладач поєднує адаптацію і збереження оригінального образу. Наприклад, фразеологізм *throw in the towel*, який означає «здатися», у перекладі може бути подано як *кинути рушник* – *тобто визнати поразку*, де частина метафори збережена, а частина адаптована, з можливим додаванням пояснювального компонента.

Таким чином, стратегічний вибір у перекладі фразеологізмів не може бути універсальним або уніфікованим. Він є результатом гнучкого, контекстуально зумовленого підходу, у якому перекладач виступає як культурний інтерпретатор, що зважає не лише на мову, а й на соціокультурну та прагматичну релевантність кожної одиниці. Доместикація і форенізація – це не просто технічні прийоми, а етичні орієнтири в процесі міжкультурної комунікації.

Переклад фразеологізмів є складною перекладацькою проблемою через їх ідіоматичність, культурну маркованість та прагматичну насиченість. Оскільки більшість таких одиниць не піддається дослівному перекладові без втрати смислу або стилістичного забарвлення, перекладач має обирати з-поміж низки стратегій. Найефективнішими серед них є: функціональний еквівалент, культурний аналог, компенсація, пояснювальна трансформація та транскультурація. Практика художнього перекладу засвідчує, що кожна з цих стратегій має свої переваги та зумовлена жанровими, стилістичними й прагматичними особливостями конкретного тексту.

Функціональний еквівалент застосовується у випадках, коли фразеологізм у мові-реципієнті має відповідник зі схожим значенням і функціональним навантаженням. У романі Чарльза Діккенса «*Oliver Twist*» герой говорить: «*He blew the gaff, that's what he did!*», де *blow the gaff* означає *розкрити таємницю*. В українському перекладі це передано як *він усе виказав*, що відтворює суть вислову без втрати його стилістичної маркованості. Функціональна відповідність дозволяє зберегти смисл, стиль і інтенцію висловлювання [9].

Культурний аналог полягає в заміні оригінального фразеологізму на культурно прийнятний відповідник у мові перекладу. Наприклад, у романі Вільяма Голдінга «*Lord of the Flies*»

фраза «*It's like looking for a needle in a haystack*» передана в українському перекладі як *шукати голку в сіні*, що збігається з українською фразеологією. Проте в інших випадках, наприклад, у творі Джейн Остін «*Pride and Prejudice*», вираз «*To cry over spilled milk*» перекладено як *плакати за втраченим*, що відповідає культурній нормі української мови та зберігає емоційно-оцінне значення вислову [10].

У ситуаціях, коли фразеологічну одиницю не можна передати прямо або функціонально, застосовується компенсація. У романі Джорджа Оруелла «1984» вжито вираз «*He had to toe the party line*», що означає *дотримуватися партійної доктрини без сумнівів*. У деяких перекладах цей фразеологізм не передається буквально, але зміст репресивної політичної лояльності втілюється в описах подальших дій героя, де підкреслюється його внутрішній конфлікт і вимушена покірність. Таким чином, втрачене ідіоматичне значення компенсується через інші текстові засоби [11].

Пояснювальна трансформація використовується тоді, коли фразеологізм є настільки культурно специфічним або стилістично складним, що вимагає розгорнутого тлумачення. У романі «*Beloved*» Тоні Моррісон зустрічається вислів «*He bit off more than he could chew*». У перекладі його передано як *він узявся за більше, ніж міг осилити*, що не є фразеологічним відповідником, але передає метафоричну суть. Такий підхід особливо актуальний у перекладі реалістичної або модерністської прози, де важливим є не лише стиль, а й точне відтворення внутрішнього стану персонажа [12].

Окрему групу становлять випадки транскulturації, коли культурно чужий фразеологізм або реалія замінюється на прийнятну для українського читача одиницю. Наприклад, у романі «*The Great Gatsby*» Френсіса Скотта Фіцджеральда згадується свято *the Fourth of July*, яке в перекладі часто замінюється на нейтральне *американське національне свято* або описується як *День незалежності США – на кітатт нашого 24 серпня*. Таке розширення забезпечує комунікативну зрозумілість без спотворення референції. Транскulturація є доцільною також у текстах, де читачеві необхідно зберегти контекстуальну рамку подій або соціально-історичний фон [13].

Таким чином, ефективний переклад фразеологізмів потребує не лише лексичної еквівалентності, а й культурної інтерпретації. Кожна стратегія реалізує різні рівні перекладацької адаптації – від лінгвістичної до культурно-прагматичної. Завдання перекладача полягає у тому, щоб на основі жанру, стилістики, цільової аудиторії та функції тексту обрати оптимальний спосіб відтворення фразеологізмів, зберігаючи цілісність, інтенцію та естетичну якість оригіналу.

Фразеологізми англійської мови, особливо в художній літературі та масовій прозі, часто містять образність, що не піддається буквальному перекладу без втрати смислу чи стилістичного ефекту. У таких випадках важливим є не лише передати зміст, а й зберегти інтонацію, реєстр мовлення, іронію або драматизм. Наприклад, у романі «*The Partner*» Джона Грішема вживано фразеологізм *He kicked the bucket*, що в сленговому контексті означає смерть. У перекладі можливі варіанти *він помер*, *відбив копита*, *відійшов у кращий світ*. У цьому випадку вибір залежить від тональності тексту: нейтральний варіант підходить для описового стилю, тоді як розмовне *відбив копита* доречно в діалозі персонажів, що вживають іронічну або фамільярну лексику [14].

Аналогічна ситуація спостерігається у перекладі фразеологізму *Break the ice*, який зустрічається, зокрема, у романі «*The Da Vinci Code*» Дена Брауна. У діалозі між персонажами цей вираз передає спробу полегшити напруження під час першої зустрічі. В українських перекладах уживаються варіанти *розрядити обстановку*, *порушити мовчанку*, *зав'язати розмову*. Збереження соціального реєстру (формального або неформального), інтонації дружності або напруженості дозволяє передати не лише зміст фразеологізму, а й психологічну динаміку взаємодії між персонажами [15].

Фразеологізм *Bite the bullet*, який означає вимушене терпіння або рішучість перед труднощами, трапляється в багатьох романах жанру трилер і драма. Наприклад, у творі «*Gone Girl*» Гілліан Флінн один з персонажів «мусить стерпіти» та змиритися з обставинами. У перекладі це передається як *зібратися з духом*, *стерпіти біль*, *стиснути зуби*. Важливо, щоб перекладач зберіг інтенсивність внутрішнього стану героя, оскільки емоційна насиченість є ключовою складовою ідіоми. Використання літературного чи розмовного еквівалента впливає на глибину сприйняття сцени та на ідентифікацію читача з персонажем [16].

Фразеологізм *Hit the sack* є типовим прикладом розмовної мови, що з'являється в неформальних діалогах персонажів. У романі «*One Flew Over the Cuckoo's Nest*» Кена Кізі герої використовують цей вислів у значенні *лягти спати*, що в перекладі може звучати як *піти в ліжко*, *завалитися спати*, *відправитися на бокову*. Вибір залежить від соціального статусу мовця, загального стилю твору та комунікативної ситуації. Неправильне трактування або надмірне формалізування може зруйнувати цілісність мовленнєвого портрету персонажа [17]. Особливою уваги потребує переклад фразеологізму *Once in a blue moon*, який означає вкрай рідко подію. У творі «*Bridget Jones's Diary*» Гелен Філдінг цей вираз використано в контексті іронічного опису надзвичайно рідкісної ініціативності героя. Українські відповідники – *раз у сто років*, *як небо впаде*, *дуже рідко*. У таких випадках слід враховувати культурну сприйнятливості до гіперболи та зберегти комічну або іронічну функцію оригіналу. Чітке відтворення частотності, виразності та емоційного підтексту є визначальним для успішної адаптації цього типу ідіом [18].

Таким чином, переклад фразеологізмів із англомовної художньої літератури вимагає багаторівневої інтерпретації, де вирішальну роль відіграє не лише лексичне значення, а й стиль, інтонація, культурна асоціативність та соціальна ідентичність мовця. Фразеологізми є маркерами автентичності мовлення персонажів, тому їх декватнее відтворення в перекладі є запорукою збереження як семантики, так і художньої повноцінності тексту.

Однією з ключових проблем лінгвокультурної адаптації англомовних текстів у перекладі є забезпечення стилістичної відповідності між оригіналом і перекладом. Ідеться не лише про формальне збереження смислу, а й про відтворення емоційного, експресивного, соціального й жанрового забарвлення мовної одиниці. Особливо складним виявляється переклад фразеологічних одиниць та ідіом, які несуть значне стилістичне навантаження, мають маркери інтимності, гумору, офіційності, іронії, сарказму або ж належать до просторіччя чи арго.

Зокрема, англійський фразеологізм *kick the bucket* є розмовним, із яскраво вираженою зниженою стилістичною коно-

тацією, і передає факт смерті у легковажній, жартівливій або побутовій формі. Його формальний аналог – *pass away* – належить до нейтрально-ввічливого або офіційного реєстру. Український переклад повинен дотримуватися того самого стилістичного рівня. Залежно від контексту доречними будуть такі відповідники: «відійти у вічність», «упокоїтися» – у формальному, офіційному чи епіталамальному дискурсі; «склеїти ласти», «випустити дух», «відкинути копита» – у розмовному чи сатиричному контексті.

Ще один приклад – ідіома *pull someone's leg*, яка позначає жартівливе введення когось в оману. В англомовному дискурсі це вираження має неформальний, доброзичливо-іронічний відтінок. При перекладі українською важливо зберегти цю конотацію, обравши стилістично релевантний відповідник: «морочити голову», «підколювати», «гнати». Буквальний переклад типу «*тягнути за ногу*» не лише позбавлений смислу, але й цілком руйнує прагматичний ефект і тон авторського мовлення.

У художніх текстах часто трапляються також вульгаризовані чи зниженорівневі вислови, що створюють колорит персонажа або ілюструють його соціальне становище. Наприклад, вираз *screw up* (зіпсувати, накосячити) передає не лише факт помилки, але й емоційно зневажливе ставлення до ситуації. В українській мові залежно від рівня стилістичного дозволу перекладач може обрати варіанти «запороти», «облажиться», «зашкваритися», або ж нейтральне «помилитися» – якщо контекст цього вимагає (наприклад, у перекладі молодіжного діалогу, але не в офіційному повідомленні).

Також необхідно враховувати ситуації, коли стилістична відповідність пов'язана з жанровою приналежністю. Наприклад, у юридичних текстах чи перекладі юридичних трилерів, як-от романів Джона Грішема, важливо зберегти офіційний тон і уникати просторіччя навіть тоді, коли англомовний оригінал містить елементи розмовності. Наприклад, вираз *beat around the bush* у формальному дискурсі доцільно передати як «уникати прямої відповіді», а не «ходити навкруги» або «крутити хвостом» [14].

Особливу складність становлять випадки, коли англійський вираз має подвійне функціональне навантаження – одночасно слугує стилістичним маркером і виконує комічну чи іронічну функцію. Так, ідіома *the lights are on, but nobody's home* (буквально: «світло горить, але вдома нікого немає») використо-

вується для саркастичного опису чийогось інтелектуального стану. В українському перекладі для збереження стилістичної функції можна використати варіанти на кшталт: «у голові порожньо», «лампочка блимає, а толку – нуль», «дивиться, як баран на нові ворота» – залежно від рівня грубості, допустимого в конкретному контексті.

Таким чином, стилістична відповідність у перекладі англомовних фразеологізмів, ідіом і розмовних форм є не лише питанням мовної точності, а насамперед питанням адекватності, функціональної релевантності та культурної доречності. Помилки у стилістичному плані можуть призвести до порушення авторської інтенції, змінити тон оповіді або зруйнувати образ персонажа. Висока перекладацька компетентність полягає в умінні зчитувати ці стилістичні маркери та добирати відповідники з відповідною соціальною, жанровою та емоційною вагою в мові перекладу.

Багато англомовних фразеологізмів є культурно специфічними, тобто такими, що мають чітко національне походження. Наприклад, ідіома *to carry coals to Newcastle* базується на знанні того, що місто Ньюкасл в Англії історично було центром вугільної промисловості, а тому фраза означає виконання марної або зайвої дії. Її українським відповідником є «носити дрова в ліс» або «перти воду в Сибір» – одиниці, що відображають аналогічну прагматичну функцію, але апелюють до локального культурного досвіду українського читача.

Інший приклад – англійське *Achilles' heel*, що має грецько-міфологічне походження і вживається як позначення слабкого місця в системі. Українською це можна передати як «ахіллесова п'ята», зберігаючи при цьому як образ, так і культурну конотацію, оскільки відповідна міфологема є універсальною. Водночас у випадку фразеологізму *to spill the beans* (букв. «розсипати боби»), що означає «виказати таємницю», дослівний переклад не лише незрозумілий для українського реципієнта, а й культурно неприйнятний. Тут доцільним є використання фраз «розкрити карти», «видати таємницю», які мають еквівалентну функцію в українській культурі.

Надзвичайно важливим є також урахування соціально-культурної специфіки гумору, іронії або ментального коду, що міститься у фразеологічному звороті. Наприклад, *a storm in a teacup* (перебільшення незначної події) в українській культурі відповідає вислову «з мухи робити слона». Обидва фразеологізми передають перебільшення, але через різні образи – один

Таблиця 1

Приклади перекладу фразеологізмів з художніх творів

Англійський фразеологізм	Контекст у творі	Переклад (укр.)	Перекладацька стратегія	Твір, автор
<i>He kicked the bucket</i>	Грубий або іронічний опис смерті персонажа у вуличному середовищі	<i>Відбив копита / помер</i>	Функціональний еквівалент (залежно від стилістики)	<i>The Partner</i> , Джон Грішем [14]
<i>Break the ice</i>	Напружена перша зустріч між героями, необхідність почати діалог	<i>Зав'язати розмову / розрядити обстановку</i>	Культурний аналог	<i>The Da Vinci Code</i> , Ден Браун [15]
<i>Bite the bullet</i>	Герой змушений зібратися з духом перед моральним чи фізичним викликом	<i>Зціпити зуби / зібратися з духом</i>	Пояснювальна трансформація	<i>Gone Girl</i> , Гілліан Флінн [16]
<i>Hit the sack</i>	Персонаж неформально повідомляє про намір лягти спати	<i>Завалитися спати / ніти в ліжко</i>	Функціональний еквівалент (розмовний стиль)	<i>One Flew Over the Cuckoo's Nest</i> , Кен Кізі [19]
<i>Once in a blue moon</i>	Іронічний опис надзвичайно рідкісної події в щоденнику героїні	<i>Як небо впаде / раз у сто років</i>	Культурний аналог + стилістична адаптація	<i>Bridget Jones's Diary</i> , Гелен Філдинг [18]
– Функціональний еквівалент обирається, коли в мові перекладу існує стилістично й семантично подібна одиниця. – Культурний аналог дозволяє зберегти ефект фразеологізму, підлаштовуючи його під культурні реалії цільової аудиторії. – Пояснювальна трансформація використовується для збереження значення, коли прямий переклад незрозумілий або відсутній.				

ґрунтується на англійському чайному етикеті, інший – на емоційній гіперболі, характерній для слов'янської культури.

У зв'язку з цим адаптація фразеологізмів потребує не лише лексичного перекладу, а й семіотичного переносу, що враховує когнітивні й емоційні орієнтири культури-реципієнта. Збереження або заміна образу має підпорядковуватися збереженню комунікативної функції й прагматичного ефекту, а не буквального значення.

У процесі перекладу фразеологічних одиниць перекладач виступає не просто посередником між мовами, а *інтерпретатором культурних кодів*, який моделює для читача нову реальність у межах рідної мови. Роль перекладача значно виходить за межі механічного пошуку відповідників: він має діяти як культурний навігатор, здатний точно оцінити зміст, стиль і функцію фразеологізму в тексті джерела та знайти адекватну форму передачі цього елемента в мові перекладу.

Ефективна адаптація фразеологізмів вимагає від перекладача таких ключових компетентностей:

- ґрунтовне знання фразеологічного фонду обох мов – англійської та української, з урахуванням варіантів уживання, синонімії, образної структури;
- розуміння стилістичної функції – здатність ідентифікувати, чи є фразеологізм розмовним, офіційним, гумористичним, вульгарним тощо;
- усвідомлення прагматичної ролі фразеологізму – яку функцію він виконує у висловлюванні: підсилення, оцінку, сатиру, емпатію тощо;
- здатність до міжкультурної адаптації – уміння замінити культурно специфічний образ на прийнятний і зрозумілий у мові перекладу;
- використання контекстуальної трансформації – підбір аналогічного за функцією або стилем виразу, навіть якщо він не є буквальним перекладом.

Таким чином, перекладач виконує медіаційну функцію, спрямовану на збереження смислового, стилістичного та культурного потенціалу оригіналу. Його завдання полягає в тому, щоб відтворити для цільового читача той самий комунікативний ефект, який мав англійський текст для свого адресата – із збереженням національного мовного коду та повагою до особливостей української культури.

Висновки. Переклад англійських фразеологізмів є одним із найскладніших викликів у сфері художнього перекладу, що вимагає від перекладача не лише високої мовної майстерності, а й розвинутої культурної інтуїції, прагматичної чутливості та стилістичної гнучкості. Балансування між буквальною передачею та функціональною адаптацією фразеологічних одиниць постає як головне завдання перекладача, що прагне зберегти комунікативну цінність тексту й забезпечити його релевантність у прийнятній для цільової аудиторії формі. У більшості випадків буквальний переклад не лише втрачає образність, а й порушує стилістичну відповідність або породжує непорозуміння, що нівелює художню й культурну цінність оригіналу.

Важливішим за буквальну точність у перекладі фразеологізмів є збереження їхнього функціонального та стилістичного ефекту, включно з емоційно-оцінним, експресивним та культурно ідентифікаційним роллю. Сучасні теорії перекладу, зокрема культурно-орієнтовані й когнітивні підходи, підтверджують, що адекватна адаптація фразеологізмів має ґрунтуватися на урахуванні жанрових ознак, прагматичних цілей висловлювання, мовного

рівня цільової аудиторії, а також на співвідношенні між мовними образами в обох культурах. Перекладач, як активний інтерпретатор культурних кодів, повинен не лише ідентифікувати фразеологічну одиницю, а й оцінити її контекстуальну роль та підібрати найбільш релевантний український відповідник, який виконує аналогічну функцію у межах українського культурного простору.

З огляду на постійне оновлення фразеологічного фонду сучасної англійської мови, зростання популярності розмовних, молодіжних і міжжанрових форматів у літературі, нагальною потребою стає створення електронних баз даних і глосаріїв фразеологічних одиниць з адаптованими українськими відповідниками. Крім того, актуальним є розроблення навчальних програм і практичних курсів для підготовки перекладачів, які передбачають засвоєння принципів лінгвокультурної трансформації, міжмовної компенсації та контекстуального моделювання. Перспективним напрямом дослідження є також аналіз рецепції адаптованих фразеологізмів українською аудиторією, що дозволить виявити ефективність перекладацьких рішень з погляду культурної релевантності, а також оптимізувати процес міжкультурної медіації у сфері художнього перекладу.

Література:

1. House J. Translation Quality Assessment: A Model Revisited / J. House. Routledge, 1997. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203997094> (дата звернення: 29.07.2025).
2. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation / L. Venuti. Routledge, 1995. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203360065> (дата звернення: 29.07.2025).
3. Jeremy Munday. *Introducing Translation Studies*. URL: <https://ru.scribd.com/document/211444205/Introducing-Translation-Studies-Jeremy-Munday-Chapter-1>
4. Pym A. On Translator Ethics: Principles for Mediation Between Cultures. John Benjamins, 2020. <https://doi.org/10.1075/btl.126> (дата звернення 29.07.2025)
5. Купцова Т. & Колієва І. Особливості перекладу англійських фразеологізмів. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 69, том 2, 2023. С. 123-132
6. Кравчук М.В. Підходи до класифікації фразеологічних одиниць. Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації : Збірник наукових праць. 2018. С. 207–210. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28342/1/Кравчук.pdf> (дата звернення 29.07.2025)/
7. Ліщенко В. О. Фразеологізми та особливості їх класифікації. Сучасні філологічні дослідження. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/26362/1/Ліщенко.pdf> (дата звернення 29.07.2025).
8. Войціховський І. Теоретичні аспекти перекладу англійських фразеологізмів у засобах преси. *PHILOLOGY*. DOI 10.36074/2663-4139.04.07 (дата звернення 29.07.2025).
9. Dickens C. *Oliver Twist*. London: Richard Bentley, 1838. 554 p.
10. Golding W. *Lord of the Flies*. London: Faber and Faber, 1954. 224 p.
11. Orwell G. *Nineteen Eighty-Four*. London: Secker & Warburg, 1949. 328 p.
12. Morrison T. *Beloved*. New York: Alfred A. Knopf, 1987. 324 p.
13. Fitzgerald F. S. *The Great Gatsby*. New York: Charles Scribner's Sons, 1925. 180 p.
14. Grisham J. *The Partner*. New York : Doubleday, 1997. 384 p.
15. Brown D. *The Da Vinci Code*. New York : Doubleday, 2003. 489 p.
16. Flynn G. *Gone Girl*. New York : Crown Publishing Group, 2012. 422 p.
17. Lee H. *To Kill a Mockingbird*. Philadelphia : J.B. Lippincott & Co., 1960. 281
18. Fielding H. *Bridget Jones's Diary*. London : Picador, 1996. 310 p.
19. Kesey K. *One Flew Over the Cuckoo's Nest*. New York: Viking Press, 1962. 320 p.

Diachok N., Zhukorska L., Andriienko O. Translation of English phraseologisms: between literality and adaptation

Summary. The article is devoted to a comprehensive analysis of the translation of English phraseologisms as a special type of linguistic and cultural transmission. Phraseologisms appear as complex linguocultural units that carry a stylistic, pragmatic, emotional and nationally marked load. The authors consider the main difficulties that translators face when transmitting idiomatic expressions, in particular their opacity for literal translation, deep cultural roots and stylistic specificity. The focus is on the problem of choosing between literality and adaptation: preserving the form and image of the original versus reproducing the functional effect in the recipient language. The article analyzes key theoretical concepts of modern translation studies, in particular the dichotomy of domestication and foreignization (Venuti), the concept of functional equivalence (House), the ethical approach to cultural relevance (Pym) and the typology of translation strategies (Munday). Practical examples of the translation of phraseological units in the context of English-language fiction are considered, including the works of Dan Brown, John Grisham, Helen Fielding, Ken Kesey and others. Various translation strategies are demonstrated: functional equivalent,

cultural analogue, explanatory transformation, compensation and transculturation. Special attention is paid to stylistic correspondence, since phraseological units in translation should reproduce not only the meaning, but also the emotional-expressive and social coloring of the original. The authors also emphasize the need to develop the translator's competences in cultural mediation, the ability to interlingual analysis and the choice of a relevant strategy taking into account the genre, style, pragmatics and expectations of the target audience. The article emphasizes the importance of developing electronic resources of adapted phraseological equivalents and the need to train translators who are able to work effectively with linguistically and culturally loaded material.

Key words: phraseological units, literary translation, domestication, foreignization, functional equivalence, idioms, stylistic relevance.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 11.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування:
10.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025